

J.P.Sartre'da Ölüm Problemi *

The Problem of Death in J.P. Sartre

*Ölmek için yeterince güçlü değillerdi,
çünkü ölüm onlara ancak dışardan gelebilirdi.
Ölümlerini, bir iç zorunluluk gibi kendilerinde
sevinçle taşıyan
yalnızca melodilerdir.
Sartre, Bulantı: 171.*

ÖZET

Ölüm problemi insan varoluşunun kaçınılmaz gerçekliği olması bakımından felsefe tarihinde önemli bir konumda durmaktadır. İnsan kendi sonluluğunun farkında olan varlık olarak, bu farkındalığın getirdiği kaygı ve hatta korku ile baş başadır. Yaşamın son bulacağına bilincinde olmak, yaşamdan kopma, bireysel var oluşunun yok oluşu insan için ölümü temel mesele haline getirmektedir. Ölüm insanlığın zihnini meşgul eden en eski meselelerden biri olması yanı sıra insan varoluşunun anlamına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Felsefe tarihi boyunca düşünürler ölümün doğasını, bireyin ölümlerine ilişkin, ölüm ve yaşam ilişkisini sorgulamışlardır.

Varoluşçu felsefenin önde gelen isimlerinden J. P. Sartre ölüm meselesini bireyin özgürlüğü ve varoluşu ile ilişkilendirerek ele almıştır. Ölüm, J. P. Sartre için bir "yokluk" olgusudur ve kişinin kendi varoluşunu aşma çabasını kesintiye uğratar. Buna rağmen, ölüm korkusunun bireyin otantik bir yaşam sürme arayışını tetikleyebilmektedir. J. P. Sartre, insanın ölümden kaçamayacağını ancak ölümlerine olan ilişkisini özgür seçimleriyle şekillendirebileceğini ifade eder. İnsanın varoluşsal anlam arayışına odaklanır ve yaşamın değerini bireysel sorumluluk ve özgürlük çerçevesinde yeniden tanımlar. J. P. Sartre *Varlık ve Hiçlik* eserinde insanın ontolojik yapısını derinlikli şekilde ele almıştır. J. P. Sartre felsefesinde ölüm insanda kaygı ve bulantı uyandıran, insanın olanaklarını yok eden absürt bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada J. P. Sartre felsefesinde "kendisi için varlık"ın olanaklarının sonu olarak gördüğü ölüme bakış açısı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sartre, kendinde varlık, kendisi için varlık, ölüm.

Abstract

The problem of death occupies a central position in the history of philosophy, reflecting its status as an inescapable reality of human existence. As beings acutely aware of their finitude, humans are confronted with the anxiety and fear that this awareness inevitably brings. The recognition of life's eventual end, the severance from existence, and the annihilation of individual being elevate death to a fundamental concern. Beyond being one of humanity's oldest preoccupations, death provides profound insights into the meaning and significance of human existence. Philosophers throughout history have examined the nature of death, its implications for the individual, and the intricate relationship between life and death.

Jean-Paul Sartre, a leading figure in existential philosophy, addresses the issue of death through its connection to individual freedom and existence. For Sartre, death represents a phenomenon of "nothingness" that disrupts the individual's efforts to transcend their own existence. However, he argues that the fear of death can serve as a catalyst for pursuing an authentic life. While Sartre acknowledges the inevitability of death, he emphasizes that individuals can define their relationship with it through free choices. His philosophy centers on humanity's existential quest for meaning, reinterpreting the value of life within the frameworks of personal responsibility and freedom. In his seminal work, *Being and Nothingness*, Sartre offers a profound analysis of the ontological structure of human existence. Within this framework, death is portrayed as an absurd and unsettling condition that extinguishes human potential while evoking profound anxiety and existential nausea. This study examines Sartre's philosophical perspective on death, which he regards as the ultimate limitation of the possibilities inherent in the "being-for-itself."

Keywords: Sartre, being-in-itself, being-for-itself, death.

GİRİŞ

Ölüm insan yaşamının nihai sonu, kaçınılamayacak gerçekliğidir. İnsan kendi sonluluğunun farkında olan tek varlıktır. Bu farkındalık hali yaşamının bir sonu olduğunu bilerek yaşamak durumunda kalan insan için kaygı, korku,

Aybüke Çakıray¹

How to Cite This Article

Çakıray, A. (2024). "J.P.Sartre'da Ölüm Problemi", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:9, Issue:6; pp:596-601. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14559688>

Arrival: 23 October 2024
Published: 26 December 2024

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu makale 11. Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulmuş olup, özet bildiri metni olarak sempozyum kitapçığında yayınlanmıştır.

¹ Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.

tedirginlik, çaresizlik gibi duygulara yol açabilmektedir. İnsan ölümlü olduğunu farkında olsa dahi ölümün bilinemezliği ölüme dair karmaşık duygular içinde olmayı beraberinde getirmektedir. Doğumla yaşama atılırken bir yandan da ölüme doğru atılan insan, yaşam ölüm arasındaki dengenin merkezinde yer almaktadır. Ölüme dair üretilen her düşünce yaşamı içermektedir.

Ölüm üzerine soru sormak insan için kaçınılmaz olmakla birlikte, ölüme dair sorular ontolojik bir mahiyete sahiptir. Bu sorular insanın kendi sonuna dair kaygılarını, korkularını ifade ederken bir yandan da var oluşun anlamına dair derin sorgulamalar içermektedir. Ölümün gerçekliği karşısında yapılan sorgulamalar cevapsız birçok yeni soruyu da beraberinde getirmektedir. Ölüm insan için bilinemezdir, çünkü ölüme dair bilgilerimiz her daim birincil olmaktan uzaktır. İnsan ancak bir başkasının ölümü üzerinden ona dair bir fikir edinebilmektedir. Başkasının ölümüne tanık olmak her ne kadar ölümlü karşılaşmayı sağlasa da onun bilinemezliğini ortadan kaldıramamaktadır. İnsan açısından bilinen tek şey ölümün bir gün, bir şekilde olacağıdır. Epiküros'un ifadesi ile "Ölüm geldiğinde biz yokuz, biz varken ölüm yok" olduğundan ölüm bilinemez kalacaktır.

Sartre ölümü insanın olanaklarının son bulması olarak görmektedir. İnsan bu dünyaya atılmıştır ve Tanrı yoktur. İnsan Tanrı'nın yokluğunda, bu fırlatılmışlık hali içindeyken kendi özünü oluşturmak durumundadır. Belirlenmiş bir öze sahip olmayan insan yaşamı boyunca özgürce seçimler yapmak ve bu seçimlerin sorumluluğunu almak durumundadır. Her daim seçimler yapan insan bir olanaklar varlığıdır. Ölüm insanın tüm olanaklarının son bulması ve özgürlüğünün yitimidir. Ölüm Heidegger'de olduğu gibi Dasein'in düşmüşlük halinden sıyrılmasını sağlayan bir gerçeklik değildir. Heidegger'de bir olanak olan ölüm, Sartre için tam aksi olanakların sonudur. Sartre ölümün insan varoluşunda özsel bir rolü olduğu düşünmez (İgwe, 2021:7). İnsan her zaman yaşamındaki bir sonraki anı düşünerek hareket eder ve ölüm bu düşüncelerin içinde yer almaz. Sartre için ölüm dıştan gelen, açıklanamaz ve rastlantısal olduğundan saçmadır. Sartre, Heidegger'in aksine ölümün beklenen bir durum olmadığını vurgular. Ölüm tüm olanakların sonu buluşudur ve insanın ancak olanaklı olana dair beklenti içinde olması nedeni ile ölüm beklenmez olandır. Ölüm ancak belirli bir zaman aralığı söz konusu olduğunda, sınır çizildiğinde beklenebilir, tıpkı bir idam mahkumunun durumunda olduğu gibi.

Kendisi için varlık yani insan durmaksızın tasarımlar yapmak ve seçmek durumundadır. Bu bakımdan insan kendisini var eden, oluşturan, tasarlayan varlıktır. İnsan olduğunun ötesine geçen ve olmadığını olandır. Ölüm ise onun özgürlüğünün, atılımlarının sonudur. İşte bu nedendir ki Sartre için ölüm kendisi için varlık'ın ontolojik yapısına dahil ve ona ait değildir.

HİÇLİK VE BULANTI

Sartre insanın belirlenmiş bir öze sahip olduğu fikrine karşıdır. "Var oluş özden önce gelir" ifadesi ile insanın belirlenimlerden uzak bir yapısı olduğunu vurgulamaktadır. İnsan bir özle dünyaya gelmez, o yaşam içinde, zaman içinde özünü kendisi oluşturur. Kendi kendisini belirleyen insan özgür olmaya yazgılıdır, kadere değil. İnsan kendisini tasarlayan varlık olarak kendini seçme sorumluluğunu taşımaktadır. Varoluş özün oluşumu yönünde bir imkândır. Bu imkân özgürlükle potansiyelden gerçeğe dönüşür, insan bir özgürlük hali içinde kendi varoluşunu aktif hale getirir (Çelebi, 2013:248).

İnsan önce vardır; sonra şöyle ya da böyle olur. Çünkü o, özünü kendi yaratır. Nasıl mı? Şöyle: Dünyaya atılarak, orada acı çekerek, savaşarak yavaş yavaş kendini belirler. Bu belirlenme yolu hiç kapanmaz, her zaman açıktır (Sartre, 2016:15).

Tanrı'nın yokluğunda insan kendi kendisi ile baş başadır. Kavrayacak, tasarlayacak bir Tanrı olmayınca, insan doğası diye bir şey olmaz bu durumda. İnsan yalnızca kendini anladığı gibi değil, olmak istediği gibidir de (Sartre, 2016:59). Bu kendi başına olma hali, insanın kendisini inşa etmesi, kendi kendisini oluşturması demektir.

Dostoyevski, "Tanrı olmasaydı her şey mubah olurdu!" diye yazmıştı. Gerçekten de Tanrı yoksa her şey yeğdir. İnsan için tutunacak bir yoktur. Yaptıklarına artık hiçbir özür, dayanak bulamayacaktır. Varoluş özden önce gelince, verilmiş ve donmuş bir insandan söz edilemez elbet. Başka bir deyişle gerekircilik, kadercilik yoktur burada, kişi özgürdür, insan özgürlüktür (Sartre, 2016:71-72).

Böylece o, her seçimin sorumluluğunu da almak durumundadır. İnsanın seçimlerinden sorumlu olması insanın bırakılmışlığını gösterir (Aşar, 2014:94). Tanrı'nın yokluğunda özgür şekilde kendisini belirlemek durumunda olan insan kendisinden, seçimlerinden ve kendi seçimleri üzerinden diğer insanlardan da sorumludur.

Tanrı olmazsa gidişimizi haklı gösterecek değerler, buyurular da olmaz karşımızda. Değerlerin ışıklı alanında- bizi haklı, suçsuz kılacak şeyler vardır. Yalnız ve özürsüz (mazeretsiz) kalmışsınız. Bu durumu, "İnsan özgür olmaya mahkûmdur, zorunludur!" sözüyle anlatıyorum. Zorunludur, çünkü yaratılmamıştır. Özgürdür, çünkü yeryüzüne geldi mi, dünyaya atıldı mı bir kez, artık bütün yaptıklarından sorumludur (Sartre, 2016:72).

Bırakılmışlığın, atılmışlığın getirdiği özgürlük ve ondan doğan sorumluluktur bu. Ancak özgürlüğün getirdiği sorumluluk, bireyin her seçimde diğer insanları da yani tüm insanlığı seçiyor oluşu, onda derin bir bulantıya sebep

olur. İnsan, özgürlüğünün bilincine iç daralması içinde varır ya da başka bir deyişle, iç daralması, varlık bilinci olarak özgürlüğün varlık kipidir, iç daralması içindedir ki özgürlük kendi varlığında kendisi için sorundur (Sartre, 2010:79).

Sartre için insanın bu dünyada olma halinin bir anlamı yoktur. İnsanın bu dünyaya atılmışlığı, onun var oluşu nedeni olacak bir Tanrı'nın olmayışı yaşamı anlamsız hale getirmektedir. İnsan hiçlikten sıyrılarak gelip, özgürlüğü ile kendisini oluşturmak için çabalar ve en nihayetinde yine hiçliğe döner. İnsan Tanrı'nın olmadığı bu dünyada özgür atılımları ile kendisi şekillendirmek ve durmaksızın seçimler yapmanın getirdiği sorumluluk duygusunun yarattığı hissiyat yaşar: "Bulanıtı". Sartre *Bulanıtı* adlı romanında bu durumu şu şekilde anlatır:

Var olmak, burada olmaktır sadece, var olanlar ortaya çıkarlar, onlara rastlanabilir ancak hiçbir zaman çıkarsanamazlar. Bazı kişilerin bunu anlamış olduğunu zannediyorum. Ama onlar, kendi kendinin nedeni olan zorunlu bir varlık uydurarak bu olumsuzluğu aşmaya çalışmışlardı. Oysa hiçbir zorunlu varlık, varoluşu açıklayamaz. Çünkü olumsuzluk bir sahte görünüş değildir; mutlak olanın kendisidir; bu yüzden yetkin bir temelsizliktir.....Her şey temelsiz ve nedensizdir. Bunun farkına vardığınız zaman yüreğiniz bulanır.....Bulanıtı budur işte (Sartre, 2013:195).

Bulanıtı hali yaşam boyunca devam edecek, hiç bitmeyecek bir haldir. Her seçim, her özgürce atılan adım bulanıtıyı besleyecek ve devam ettirecektir. Bulanıtı insanı hayatın anlamına ulaştıran, var oluşunu açığa çıkaran bir durumdur, bu nedenle var oluştan ayrı düşünülemez. İnsan yaşadığı bu iç sıkıntısı ile özgürlüğünün getirdiği olanakları ve bunların kısıtlılığını fark eder. Kendi olanaklılığı ile karşılaşan insan hiçlikle yüzleşir. Hiçlik var değildir. Bu edim dünyanın nedensel düzeninden kurtulmak suretiyle sorgulayıcı tarafından gerçekleştirilir (Çelebi, 2013:45). Hiçlik insan içindir, sadece insan hiçlik ile ilgili farkındalık halindedir.

Hiçlik, varlığını varlıktan alır; onun sahip olduğu varlık hiçliği ile ancak varlığın sınırları içinde karşılaşılır ve varlığın tümünden yok oluşu varlık-olmayanın saltanatının başlangıcı değil, tersine, hiçliğin de aynı anda silinip gidişi olur varlık-olmayan ancak varlığın yüzeyinde vardır (Sartre, 2010:65).

Sartre, kendisi için varlık ve kendinde varlık ayrımı yapmaktadır. İnsan, kendisi için varlıktır. Kendisi için varlığın özelliklerini ise eksik, acı, belirsiz olarak ifade etmektedir. Bu niteliklere sahip olan kendisi için varlık, insan bilincinin varlığına denktir (Koç, 1992:226). *Kendisi için varlık (pour-soi)* henüz olmakta olandır ve bu bakımdan eksiktir. *Kendinde varlık (en-soi)* ise nesnelere alanıdır ve tamlık halindedir. Yaratılmamış, varlık nedeni bulunmayan, bir başka varlıkla hiçbir bağı bulunmayan kendinde-varlık, ebediyen fazladandır (Sartre, 2010:39). Kendinde varlık olmakta olan olmadığından tamdır. Kendisi için varlık olmakta olandır, o bilinçtir. İnsanın henüz tam olmayan varlık oluşu ise, onun imkanlara doğru yol alan ve kendisini inşa eden varlık olması demektir. Bilincin doğası olduğu şey olmamak, olmadığı şey olmaktır. Bilinç kendinde varlığın aksine her ne ise o değil her ne değilse o olandır (Çelebi & İnal, 2019:601). Kendisi için varlık yeniden kendini temellendirmek ister, bundan dolayı da yeniden kendini aşip hiçliğe atılır, böylece de bilinç doğar (Akarsu, 2014:227). Hiçlik bu anlamda bir yokluk hali değil, eksiklik halidir. İnsan durmaksızın hep bir adım sonrası için hareket eden, tasarıları olan varlık olduğundan eksiktir.

İnsanın soru sorabilmesi için kendisinin hiçliği olabilmesi gerekir, yani kendi aracılığıyla insanın varlığına hiçlik nüfuz ediyorsa, insan ancak o vakit varlık içindeki varlık olmayanın kökeninde olabilir, geçmişin ve geleceğin aşkınlıkları insan-gerçekliği zamansal varlığı içinde böyle ortaya çıkarlar (Sartre, 2010:99).

Kendinde varlık özdeşlik halinde olduğundan olumsaldır ancak kendisi için varlık olumsuzlamadır. Olumsuzlama insanın sorular sorması ile kendini açığa çıkarır. Soru soran insanla birlikte hiçlik yeryüzüne gelmiştir (Akarsu, 2014:228). Her soru ile insan kendisi ile arasına mesafe koymaktadır. Kendisi ile mesafeli hale gelen bilinç için yokluk söz konusudur. Özgür seçimleri ile kendisini şekillendirmek zorunda olan kendisi için varlık her adımda aslında kendisini hiçlemek durumundadır.

Kendisi için varlık zamansallık içinde, oluş halinde olandır.

Zamansallık varlığa dışardan dayatılmış olan bir gelişim yasası değildir. Varlığın kendi kendisinin hiçlenişini iç yapısı, yani kendi-için-varlığa özgü varlık kipidir. Kendi-için, kendi varlığını zamansallığın diyasporasal formu altında daha olacak olandır. (Sartre, 2010:214).

Sartre zamanı, insana dışarıdan verilen tümel bir zaman olarak değil, insanın ne ise o olmayan ekstatik varoluşsalığından hareketle ele alır ve zamanın insan tarafından zamansallaştırılarak yaşandığını gözler önünde serer (Polat, 2016:56). İnsan zamanın geçmiş, şimdi ve gelecek boyutlarını yaşar. Geçmiş insanın şimdiye anlam vermesinde etkilidir. Gelecek ise henüz ne değilse o olmayı karşılamaktadır. Şimdiki zaman ise insanın olmakta olan olmasından dolayı, kendisi ile arasına koyduğu mesafeden kaynaklı ortaya çıkan hiçlikten, kendi kendisi ile özdeş olamaması demektir. Bu ise "varlık olmayanın oyuğu"dur. Geçmiş donuk bir silüettir artık, gelecek ise henüz olmamış olandır, şimdi ise bir olanaktır. Şimdi boş bir olanaktır, kendisi için varlık bu olanağı kaçırabilir de (Akarsu, 2014:229), işte bu nedenle dünya anlamdan uzaktır. Dünyanın anlamsızlığı karşısında insan tedirgin bir ruh hali

içindedir. Geleceğe yönelerek olanakları hayata geçirmek için durmaksızın bir hareket halindedir. Ölüm bu hareketi durdurur. İnsan zamansaldır ve zamansallığı onun olanaklarının da bir sonu olduğu bilincinde olması demektir. Ölümlü olan insan özgürlüğü ile sonlu oluşu arasında doğan gerilimi yaşar.

OLANAKLARIN KAYBOLUŞU: ÖLÜM

Sartre'in insan anlayışında *başkası-öteki* önemli bir yere sahiptir. Bu noktada Hegel'in insan anlayışında da ben-öteki ilişkisinin önemine değinmekte fayda var. Hegel, ben'in kendi bilincine erişebilmesi için ben-olmayana, ötekine ihtiyaç olduğunu belirtir. Her öz bilinç diğer bilinçle girdiği mücadele sonucunda kendine dair bir farkındalığa erişir. Sartre için kendinde varlık ve kendisi için varlık'ın yanına bu noktada bir de *başkası için varlık* eklenir. Yaşam içinde kaçınılmaz şekilde başkası ile birlikte olmak, başkası ile bir arada olmak ben'in nesneleşmesine yol açmaktadır. Ben, başkası ile ilişkisinde nesneleşerek kendisi için varlık olmak halinden, kendinde varlık haline getirilir. Başkası "*bakış*" ile beni nesneleştirir. Bakış bana yalnız başkalarını açmaz, kendi ben'im de açar (Akarsu, 2014:232). Başkası ile bakış fenomeni üzerinden karşı karşıya kalan ben, bu noktada salt öznel halinden sıyrılarak başkası için varlık haline gelir. Başkasının bakışı ile kendisi için varlık halindeki özgürlüğü de böylece kaybolmuştur. Özgürlük başkasının eliyle şekil değiştirmiştir.

Başkasının bilinci, benim yalnızca temaşa edebileceğim ve ben olacak olan şey olmak yerine, salt veri olarak bana görünen şeydir. Bana tümel zaman içinde kendini ifşa eden, yani bana kendine özgü zamansallaşmasının birliği içinde görünecek yerde uğrakların kökensel uzamı içinde kendini veren şeydir. Çünkü kendine özgü zamansallaşması içinde bana görünebilecek olan tek bilinç, benimkidir ve benim bilincim de ancak her türlü nesnellikten vazgeçerek bana görünebilir. Yani kendi-için, başkası tarafından kendi-için olarak bilinemezdir. Başkası adı altında kavradığım nesne bana radikal bir başka form içinde görünür.....Ben de kendime başkası için olduğum gibi görünmem; kendimi kendim için benim başkası için olduğum gibi kavramakta ne kadar yetersizsem bana görünen nesne başkasından kalkarak başkasının kendi için ne olduğunu kavramakta da o kadar yetersiz kalırım (Sartre, 2010:331).

Her ben diğerini nesneleştirir ve bu esasında bir özgürlük sorunudur. Ben başkasını kendi dünyamdan çıkartmaya çalışırken, başkası da ben'i kendi dünyasından uzaklaştırmaya çalışır. Sartre için "*Cehennem başkalarıdır*". Başkasının bakış ile ben'i nesneleştirmesinin bir sonu yoktur Hegel'in aksine. Hegel köle ile efendi diyalektiğinde efendinin köle üzerinde egemenliği ile kölenin de doğayı dönüştürmek sureti ile süreci tamamladığını, taraflardan birinin üstünlüğü ile sonuçlanan ben-öteki ilişkisinin var olduğunu ifade eder. Bu ilişkide efendi her ne kadar tanınan taraf gibi görünse de köle doğayı dönüştürerek özgürlüğüne ulaşmıştır. Süreç sonunda ise efendi ve köle yerini yurttan bırakmış ve senteze ulaşılmıştır. Oysa Sartre için ben ve öteki arasındaki çatışma, bu gel-git, bitmeyen bir durumdur.

İnsan bilinci aşkındır ve bu durum çatışmayı ölüm anı gelene kadar devam ettirecektir. Kendisi için varlık, özgürlükle kendisini inşa süreci onun var oluşuna anlam katandır. Ancak ölüm söz konusu olduğunda kendisi için varlığın aşkınlığı ortadan kalkar. Bu bakımdan ölüm insan için olanakların son bulması demektir.

Her şey şimdiki zaman sürekli kapatılan ancak durmadan yeniden açılan bir oyukmuş gibi cereyan eder. Sanki şimdiki zaman, kendisini artık hiçbir kendi-içinin geçmişi olmayan bir geçmişin içine sürükleyecek olan kendinden nihai zaferine değin devam edecek tehdidi altında, bu "kendinde"de takılıp kalma tehlikesinden sürekli bir kaçıştır. Kendinden bu zaferi ölümdür, çünkü ölüm, bütün sistemin geçmişleşmesiyle zamansallığın radikal bir şekilde durması veya insan bütünlüğünün kendinde tarafından yeniden kavramasıdır (Sartre, 2010:220).

İnsan kendi nedensizliği ile yüzleştiği anda ortaya çıkan durum anlamsızlığı beraberinde getirmektedir. Bu kadar anlamsız bir var oluş hali içinde ölüm de anlamsızdır.

Ölüm anı geldiğinde zarların artık atılmış olduğunu, oynayacak tek bir kartı bile kalmadığını dehşet içinde fark eden inançlı kişiyi yıkan şey de yine budur. Ölüm bizi bize ulaştırır. Ölüm anında varız, yani başkasının yargıları karşısında savunmasız; ne olduğumuz hakkında gerçekten karar verilebilir, her şeyi bilen bir zekanın yapabileceği muhasebeden kurtulma şansımız kalmamıştır. Ve son pişmanlık da üstümüzde yavaş yavaş yoğunlaşıp donmuş olan bütün o varlığı kırıp geçmek için gösterdiğimiz bir çabadır, olduğumuz şeyle aramızdaki bağları koparmak için son bir gayretle atılımdır. Bütün bunlar yararsızdır: ölüm, geri kalan her şeyle beraber bu atılımı da dondurur.....Ölümler birlikte kendi-için de, dönüşü olmayacak şekilde kendine dönüştürür. Ölüm gelmediği sürece özdeşlik kipinde bu kendinde değiliz. Kendindeyi daha alacak olanız (Sartre, 2010:182).

Sartre Heidegger'in ölümü otantik var oluş için anlamlı kılmasını eleştirerek, ölümün anlamdan uzak olduğunu belirtir. Çünkü ölümler beraberdir ki insan tüm olanaklarını yitirir. Heidegger için ölüm Dasein'in otantik bir yaşama kavuşması için bir olanaktır. Her Dasein, kendi can verişini tek başına omuzlamak zorundadır. (Heidegger, 2011:255). İnsan için ölüm devredilemez olduğundan otantik bir imkandır. Herkes kendi ölümünü ölecek olduğundan bu yaşamı anlamlı kılmaktadır. Heidegger ölümü Dasein için sıradanlığın içindeki düşmüşlük halinden

kurtuluş için önemli görmektedir. O bu sıradanlık halinde das Man olarak özgünlükten uzak, genelin içinde renksiz bir varlık halindedir. Özgünlüğünü yitiren insan ancak zamansallığını idrak ettiği anda bu düşmüşlük halinden, bu özgün olmayıştan kurtulacak, yeniden Dasein haline gelecektir. Heidegger Dasein'i kişinin ölümlüğü karşısında varoluşsal olasılığın bir yer tutucusu olarak görür (Norris, 2021: 13-14). Zamansallığı onun ölümlü oluşunu, ölüme doğru yürüyen varlık oluşunu fark ettirir. Böylece geride bıraktığı yaşam diliminde, şu anda yaşamın genelinde, bir şeyleri eksik bırakmış olma kaygısı onu kuşatır. Bu kaygı ile ne kadar eksik olduğunu, tamamlanmamışlığını anlar. Ancak ölümdür onu tamamlayacak olan. Ölümün bilincinde olmak, ölecek olmak Dasein'in daha anlamlı ve sorumluluk dolu yaşamasını sağlayacaktır. Oysa Sartre için ölüm tüm olanakların sonudur ve anlamsızdır. Heidegger'de yaşama anlam veren ölüm Sartre için dışsal ve saçmadır. Sartre için Heidegger'in sahici bir varoluşa erişmek için insanın kendi ölümü ile karşılaşması fikri bir aldatmadır (Aktok, 2017: 354). Ölüm yaşama anlam katmaktan ziyade yaşamdan tüm anlamı kaldıran şeydir (Buben, 2021:1136).

Sartre insan için ölümün beklenen bir şey olmadığını, olamayacağını ve bu nedenle de bir olanak olmadığını şu ifadeler ile belirtir:

Ölüme, sanki her an gelecekmışçesine hazırlanmayı bildiren Hristiyan bilgeliği ölümü "her an beklenen" bir hale getirerek başkalaştırmak suretiyle, onun telafi edilebileceğine dair umut besler. Gerçekten de, eğer yaşamımızın doğrultusu ölümü bekleyiş haline geliyorsa, ölüm de çıkagelişiyle birlikte yaşama ancak mührünü basabilir. Heidegger'in kararlılığındaki en olumlu şey de temelde budur. Ne yazık ki bunlar, insan-gerçekliğine özgü doğal bir zaaf ya da inotantikliğin kökensel bir projesi nedeniyle değil ama ölümün geçekliği nedeniyle kendisi nedeniyle, uygulanması zor tavsiyelerdir. Gerçekten de, özel bir ölümü beklemek mümkündür ancak ölümü beklemek mümkün değildir (Sartre, 2010:664-665).

Sartre, Heidegger'in ölümü bireyselleştirerek ona anlam yüklemesine karşı bir duruş sergiler.

"Ölüm, bir başkasının benim adıma gerçekleştiremeyeceği tek şey" demek, aslında anlamdan yoksundur. Açıkçası bu düşüncede apaçık bir kendini aldatma söz konusudur: Ölümü, son ve öznel bir olanak olarak, yalnızca kendime özgü bir olay şeklinde ele alırsak, benim yerime kimsenin ölemeyeceği açıktır. Fakat bu bizi şöyle bir sonuca götürür, ister otantik ister inotantik bir varoluş içinde değerlendirilsinler, benim dışımda kimse bana ait olan bir imkana doğru yol alamaz (Sartre, 2010:665).

Ölüm ne zaman yaşanacağını bilinmediğinden beklenmedik bir durumdur. Sartre ölüme anlam yükleyen Hristiyan öğretiye özgür bir yaşama engel bir tavır olması bakımından karşı çıkar. Yaşam seçimlerden ibarettir ve ölüm bir son olarak bu seçim yapma özgürlüğünün yitimidir. Böyle bir duruma anlam vermek çabası nafi değildir.

Ölümlerle beraber insan artık ötekinin hafızasında, anılarında yer alır. Ölümün korkunç tarafı, yaşamı anlatıya dönüştürmesidir. Ölümler, başkalarının algılarında yalnızca "biyografik yanılısamalar" olarak var olmaya mahkûmdurlar (Welch, 2021: 165). Bu ise onun yaşamı boyunca karşı durmak için çabaladığı, kendisinden uzaklaştırmak için didindiği "bakış"ın şekil değiştirmiş halidir.

Ölüm, aslında bana kendini açabildiği ölçüde, yalnızca bana mümkün olanların her zaman mümkün olmayan bir hiçleniş - imkanlarımın dışında bir yok oluşu- değildir. Aynı zamanda tüm projelerimi sona erdiren ve kendini de ortadan kaldıran bir proje, beklentilerimin erişilemeyen bir biçimde sona ermesinden ibaret değildir: ölüm, diğerlerinin bakış açısının, benim ve kendimle ilgili bakış açım karşısında zafer kazandığı anıdır (Sartre, 2010:672).

Artık başkası tarafından yapılan belirlenimler söz konusudur. İnsan ancak bir başkasının ölümü üzerinden ölümlerle karşılaşır. Kendisi için varlık başkasının ölümünü gördüğü anda ölümü anlayacaktır. Ölüm kendisi için varlık'ın yaşamında söz konusu olan bir durum değildir. Sartre'a göre ölüm her zaman öznelliğimin ötesinde olduğu için öznelliğim içinde yer almaz (Koç, 2009:248).

SONUÇ YERİNE

Sartre'ın felsefesinde ölüm, insan varoluşunun temel sınırlarından biri olarak ele alınır. Ölüm insan varoluşunun sonlu olduğunu vurgulayan bir "sınır durumu" dur. Ancak bu sonluluk, bireyin yaşamına anlam kazandırılmasını doğrudan sağlayan bir unsur da değildir. Sartre'a göre, ölüm insanı tamamlamadığı gibi, varoluşun temel sorularına bir yanıt da sunmaz. Bu nedenle ölüm, yaşamı anlamlandırma sürecinde bireyin atılımını sınırlayan bir durumdur. Ölüm, bilincin sonu olması nedeni ile bireyin kendi bilinciyle deneyimleyemediği bir olgudur. Bu nedenle Sartre, ölümü diğer insanların perspektifinden "bakış" kavramı ile ele alır. Yaşam içinde başkaları ile bir arada olan kendisi için varlık, ölümlerle birlikte başkasının bakışına yenik düşer. Başkasının bakışı yaşam boyunca kendisi için varlığın özgürlüğünü korumak adına kaçınmaya çabaladığı bir durum olmasına rağmen, ölümlerle birlikte artık kaçınılmaz hale gelmektedir. Ölümlerle birlikte birey, başkaları tarafından bir nesne olarak algılanmaya başlar. Artık bireyin yaşamı, başkalarının yargıları ve algıları aracılığıyla anlamlandırılır. Sartre, bu noktada ölümün insanın varoluşçu özgürlüğünü tehdit eden bir unsur haline geldiğini belirtir. Ölümlerle birlikte birey, kendi varoluşunun öznel denetimini

kaybeder ve başkalarının dünyasında bir nesne haline gelir. Bundan dolayı ölüm insanın öznelliğinin son bulması, bir yanı ile yenilgidir.

Sartre'a göre insan ontolojik yapısının getirisi ile kendisini durmaksızın olanaklara, bir sonraki zamana doğru atılarak, her ne ise söz konusu olma halini aşan varlıktır. İnsan kendisini inşa ederken özgür seçimleri sonucu karşılaştığı sorumlulukla birlikte otantik bir yaşama kavuşur. Ölüm ise kendisi için varlık tarafından özgürce belirlenebilen bir durum değildir. Sartre için ölüm absürttür, rastlantısaldır ve her daim beklenmedik şekilde karşımıza çıkan bir bulantı halidir. Dolayısıyla insan tüm olanakların yitimi olan ölüm üzerine düşünmeyi tercih etmez. İnsan ontolojik yapısından dolayı ölüm fikrine mesafelidir. Ölüm, insanın yaratım sürecini kesintiye uğratan bir olgudur. Sartre, ölümün yaşamın anlamını tamamladığı ya da ona bir nihai anlam kazandırdığı düşüncesine karşı çıkar. Ona göre, anlam ölümden ziyade bireyin yaşam sürecinde yaptığı seçimlerde ve eylemlerinde bulunur. İnsana düşen görev, ölümün anlamının belirsizliğine rağmen yaşamının anlamını sorumlulukla ve özgürce oluşturmaktır.

Sartre'ın felsefesinde ölüm, bireyin varoluşunu sınırlasa da, yaşamın anlamı bireyin özgür kararları ve eylemleriyle belirlenir. Bu özgün yaklaşım, bireyi sorumluluğun derinliğini ve özgürlüğünü fark etmeye yönelterek, yaşam projelerini daha bilinçli bir şekilde yaratması gerekliliği hatırlatır niteliktedir.

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (2014). *Çağdaş Felsefe, İnkılap Kitabevi, İstanbul.*

Aktok, Ö. (2017). "Varoluşçuluk ve Ölüm" (Ed. A. Kadir Çüçen), *Yaşam ve Ölüm Felsefesi*, 330-358, Sentez Yayın, Bursa.

Aşar, H. (2014). "Heidegger ve Sartre Felsefesinde "kaygı" ve "bulantı" Kavramlarının Analizi", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 17: 85-100.

Buben, A. (2021). "Do Immortals needs an eject button? Sartre and the importance of always having an exit", *European Journal Of Philosophy*, 30(3): 1135-1146.

Çelebi, V. (2013). "J. P.Sartre ve Kierkegaard'ın Varoluşçuluk Düşüncelerinin Karşılaştırılması", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2): 247-262.

Çelebi, V. & İnal, A. (2019). "J. G. Fichte, J. P. Sartre ve E. Levinas'da Ben ve Ben-olmayan/öteki İlişkisi Bağlamında Diyalektik Süreç", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (65): 600-610.

Heidegger, M. (2011). *Varlık ve Zaman*. (Çev. Kaan H. Ökten), Agora Kitaplığı, İstanbul.

Igwe, I. C. (2021). "Overcoming The Fear Of Death: A Clue From An Ontological Engagement Between Heidegger and Sartre", *Aquino Journal of Philosophy*, 1(3): 1-15.

Koç, E. (1992). "J.P. Sartre felsefesinde Varlık Hakkında Fenomenolojik Araştırma", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 14: 219-230.

Koç, E. (2009). "Varoluşsal Bir Problem Olarak Ölüm Üzerine Bir Değerlendirme: Tolstoy'un İvan İlyiç'in ölümü adlı eseri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22): 245-259.

Norris, M. A. (2021). "Introduction" (Ed. Marcos A. Norris & Colby Dickinson), *Agamben and the Existentialists*, 1-24, Edinburg University Press, Scotland.

Polat, E. (2016). "M. Heidegger ve J. P. Sartre'da Ölüm Kavramı", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı, Mersin.

Sartre, J.P. (2010). *Varlık ve Hiçlik* (Çev. T. Ilgaz & G. Ç. Eksen), İthaki Yayınlar, İstanbul.

Sartre, J.P. (2013). *Bulantı* (Çev. Selahattin Hilav), Can Yayınları, İstanbul.

Sartre, J.P. (2016). *Varoluşçuluk* (Çev. Asım Bezirci), Say Yayınları, Ankara.

Welch, A. (2021). "Endless Ontology: Agamben and Sartre on Death" (Ed. Marcos A. Norris & Colby Dickinson), *Agamben and the Existentialists*, 155-173, Edinburg University Press, Scotland.